

Stibologie a vývoj krajiny

Radan Květ

květ.r@seznam.cz

Jana Babáka 7, 612 00 Brno

Radan Květ: *Stibology and evolution of landscape.* Science of old paths – stibology - give possibility to investigate changes of transit in the course of millenniums influenced of growth of number of inhabitants and of transformation of landscape given by man. It is applied physical geography and social geography at the same time during this studying and archeology too.

Fundamental part of the work is finding of predispositions for genesis of paths. We (couple R. Květ and S. Řehák) have established, that the main predispositions are relief of landscape and hydrographic net.

Long distance paths are determined as basic net of transport in landscape during prehistory (but with possibility of function of this net in historical times too - till beginning of 18. century). Physical geography is applied in this part of work. Next determination is knowledge about first information net of man. This second net is dependent on net of old paths. Social geography is applied now. And final information: Archeology could verify assigned old paths of prehistoric times, when she has finds in the neighbourhood of old paths. Two main publications (KVĚT 2003, KVĚT, PODBORSKÝ ed. 2006) are cited in the czech text.

1 Stibologie jako obor doby informatiky

Před patnácti lety začaly první kroky k sledování prehistorických stezek (KVĚT, ŘEHÁK 1992a,b). V čase globalizace a neobyčejného růstu a urychlování informačních spojů se jeví jako nutný požadavek sledování spojů člověka nejen dneška, ale i minulosti. Dosavadní zkoumání stezek (jak se obvykle zdůrazňovalo obchodních stezek) se týkalo nejvýše časů středověku. Nyní je potřeba jít dále do časů dávno minulých, do časů, kdy neexistovaly jiné komunikační trasy než stezky. Právě do těch dob se ponořuje obor stibologie (stibos = starořecky pěšina, šlépěj). Proto nemůžeme sledování stezek přiřazovat k oboru historie založené na psaných dokumentech ze středověku. Spíše by bylo možné uvažovat o archeologii, která s hmotnými nálezy může se dotýkat mnoha tisíciletí před naší dobou. Avšak do nedávna archeologie neměla velký zájem o místa transferu, i když v novém tisíciletí je i pro ni smysluplné hledání dopravních spojení. Pro geografii jako komplexního oboru propojujícího různé obory přírodních věd, ale i věd společenských se stává stibologie v nynější situaci součástí zkoumání vývoje krajiny. Uplatňují se při tom jak obory fyzickogeografické (při hledání predispozic pro staré stezky, kdy se uplatňuje především úloha tvarů reliéfu a hydrografické sítě), ale stejně tak obory sociální geografie (to se týká života lidí v krajině a především úlohy první informační sítě člověka, která byla maně vytvořena člověkem, když procházel sítí stezek). Soudobá geografie se vedle studia soudobého dění nutně musí zabývat minulostí, aby mohla sledovat závislosti a souvislosti dnešního dění s tím děním dávno minulým. Hluboké proměny

v komunikaci (za poslední dvě staletí), stejně jako vlivy člověka na změny ve vzhledu krajiny (zvláště za poslední dvě tisíciletí) se stávají nejen problematikou historických oborů (včetně historické geografie), ale geografie jako systémového oboru vůbec.

2 Základní kroky ve stibologii

Pro sledování vývoje krajiny z hlediska stibologie jsou v první řadě potřebné poznatky o průběhu stezek. Ty se dají především zjistit podle tvaru reliéfu a pro nejstarší časy především podle hydrografické sítě. Podél vodních toků vedly první kroky člověka do neosídlené krajiny. Dalším hlediskem je odhalování sítě stezek a rozčlenění stezek podle jejich hierarchického významu (dálkové, regionální a lokální). Poté nastává hledání významných křižovatek či brodů na cestě. Ty se v průběhu dob stávaly místem kontaktů, míst směny a tržišť a konečně i sídel. Během tisíciletí se rozvíjela různá značení stezek: znamení při cestě (archeologicky zjištěné např. rondely, jindy pyramidky kamení, zasazené stromy). Funkčnost stezky v různých časových intervalech se dá odhalit jen za pomoci archeologických údajů. Teprve po získání těchto poznatků se může přikročit k dalšímu hodnocení, totiž vymezení sídelních areálů a jejich komunikační sítě. Odtud se může dojít k sledování krajinného rázu a úvahám o jeho změnách způsobených lidskou činností (to znamená např. rozlišit zemědělskou krajinu od lesní, tedy osídlené a neosídlené území). Tu je ovšem nepochybně potřebný kontakt stibologa s archeologem. Pro časy středověku, kdy se rozvíjela činnost člověka kulturní krajina, je na místě využití poznatků historiků. Ovšem poznatky geomorfologa a dalších specialistů geografie se stávají součástí stibologického výzkumu.

3 Postupné rozvíjení stibologie jako geografické disciplíny zkoumající měnící se krajinu

Prvé pokusy o studium starých stezek jsme společně zahájili se S. Řehákem při přípravě mapy kulturní krajiny tehdejšího Československa (KVĚT, ŘEHÁK 1992a). Po zrušení Geografického ústavu ČSAV odešel S. Řehák učit na Přírodovědeckou fakultu MU a mně zůstal k dispozici pouze vlastní byt. Přesto jsme až do skonu doc. S. Řeháka v roce 2006 diskutovali o nově se rozšiřující problematice stibologie a občas i společně se pokoušeli o rozvoj nové disciplíny.

O postupu v rozšiřování poznatků svědčí některé tituly publikací. Nejprve jsem vycházel z prvních dvou výše citovaných článků připravil souhrnný přehled o našich v České republice se kdysi vyskytujících starých stezkách (KVĚT 1997). Poté došlo k vydání prvního krátkého textu o stibologii (KVĚT 2000), za nímž následovalo shrnutí do té doby publikovaných studií a podstatné rozšíření poznatků (KVĚT 2003).

V první části citované knihy jsem podal přehled o osnově krajiny a vnímání krajiny člověkem, následoval výklad o hledání starých stezek a jejich členění. Staré stezky jako klíč k zámku domova popisovaly úlohu stezek v životě člověka a mimo jiné, jak se podle proměn sítě stezek dá sledovat historie člověka. Další částí jsou poznatky o znameních na cestě a znacích stezek. V druhé polovině knihy jsou sneseny příklady některých starých stezek z různých časových úseků od neolitu přes

laténskou dobu po dobu velkomoravskou. Jsou uvedeny také příklady středověkých tras. V závěru je věnována pozornost terminologii a historii výzkumu starých stezek

Konečně širší pohled na otázky migrace lidí před dobou Velké Moravy a za ní skýtá soubor příspěvků (KVĚT, PODBORSKÝ, ed. 2006), v níž je poslední závěrečná má studie se S. Řehákem o starých cestách z doby velkomoravské .

V letošním roce jsme s Jihomoravskou pobočkou České geografické společnosti na půdě Geografického ústavu Přírodovědecké fakulty MU v Brně uspořádali první seminář Staré stezky v geografii a archeologii. Na jeho pokračování tedy na 2. seminář Vás mohu pozvat. Seminář se bude konat 14. 3. 2008 v 13 hod. u geografů na Kotlářské ulici v Brně. Zájemcům můžeme poslat přihlášku.

Literatura

- KVĚT, R. 1997. Staré stezky v České republice. Brno: Moravské zemské muzeum., 58 s. ISBN 80-7028-091-3
- KVĚT, R. 2000. Základy nauky o starých stezkách . Brno: Nadační fond sv. Hypolita na PdF MU a Moravské zemské muzeum, 25 s. (2. vydání 2002, s podtitulem O stibologii. Brno: Moravské zemské muzeum, 28 s. ISBN 80-7028-173-1)
- KVĚT, R. 2003. Duše krajiny (Staré stezky v proměnách věků). Praha: Academia, 196 s. ISBN 80-200-1012-2.
- KVĚT, R., PODBORSKÝ, V.2006. Cesty a stezky do časů Velké Moravy (Sborník statí o komunikacích z dob velkomoravských i předvelkomoravských). Brno: Knižnice Moravskoslezského archeologického klubu, sv. 4, 108 s. ISBN 80-86399-26-5.
- KVĚT, R., ŘEHÁK, S. 1992a. Prehistorické stezky a jejich predispozice, list B1.2. Atlas životního prostředí a zdraví obyvatelstva ČSFR. Brno: Geografický ústav ČSAV, Praha: Federální výbor pro životní prostředí.
- KVĚT, R., ŘEHÁK, S. 1992b. Prehistorické stezky a jejich geografická podmíněnost. Sborník České geografické společnosti, Praha, 98,4,244-246.

